

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK ✓

100148 8701

Läroplan för grundskolan

^{7e}
Lgr
69

Allmän del

SKOLEÖVERSTYRELSEN 1969

Tillägg och ändringar
giltiga från 1 juli 1978

Läroplan
101a

Pedagogiska biblioteket

EX 2

Lgr 69

Läroplan för grundskolan

SKOLOVERSTYRELSEN

Liber UtbildningsFörlaget

Allmän del

Tillägg och ändringar
giltiga från 1 juli 1978

Ex 2

Förord

Våren 1976 fattade riksdagen beslut om att skolans inre arbete skulle reformeras. Detta beslut följdes våren 1978 av beslutet att införa ett nytt statsbidragssystem i grundskolan från och med den 1 juli 1978.

De båda riksdagsbesluten ger anledning till vissa förändringar i läroplanen för grundskolan. Regeringen har beslutat om ändringar i avsnitten Mål och riktlinjer samt Timplaner. Vidare har regeringen upphävt riktlinjerna för fritt valt arbete i avsnittet Kursplaner med anvisningar och kommentarer.

I direkt anslutning härtill har SÖ beslutat om följande ändringar:

Den del av avsnittet "Det fria valet", som gäller fritt valt arbete, i Allmänna anvisningar för skolans verksamhet upphävs. Vidare upphävs anvisningar och kommentarer till riktlinjerna för fritt valt arbete i läroplanens kursplanedel. Fritt valt arbete på grundskolans högstadium ersätts av verksamhet som ingår i den samlade skoldagen. I kommuner där skoldagen ej omfattar samlad skoldag skall dock obligatorisk verksamhet av annat slag än undervisning i ämnen och praktisk yrkesorientering anordnas på högstadiet under sammanlagt 80 minuter varje vecka.

Följande tillägg görs till Allmänna anvisningar för skolans verksamhet:

- Förskola — grundskola
- Samlad skoldag
- Hemspråksundervisning och stödundervisning i svenska
- Planering — resursanvändning — utvärdering

Avsnittet "Specialundervisning" i Allmänna anvisningar för skolans verksamhet upphävs. Det ersätts av "Skolans särskilda stöd och hjälpinsatser".

Samtliga ändringar redovisas i detta tillägg till läroplanen för grundskolan. De gäller från och med den 1 juli 1978.

Skolöverstyrelsen

Innehåll

Ersätter Lgr 69:1 s 9–18	MÅL OCH RIKTLINJER 4
Ersätter Lgr 69:1 s 109–125	TIMPLANER 13 ALLMÄNNA BESTÄMMELSER 13 TIMPLAN 1. Lågstadiet, klass och/eller grupp med en årskurs 14 TIMPLAN 2. Mellanstadiet, klass och/eller grupp med en årskurs 15 TIMPLAN 3. Lågstadiet, klass och/eller grupp med flera årskurser 15 TIMPLAN 4. Låg- och mellanstadiet, klass och/eller grupp med flera årskurser 16 TIMPLAN 5. Högstadiet 16
Tillägg till Lgr 69:1	ALLMÄNNA ANVISNINGAR FÖR SKOLANS VERKSAMHET 18 Förskola – grundskola 18 Skolstarten 18 Samverkan förskola – grundskola 20 Samlad skoldag 21 Planering och utformning 21 Hemspråksundervisning och stödundervisning i svenska 24 Planering – Resursanvändning – Utvärdering 26 Planering 26 Resursanvändning 27 Utvärdering 28
Ersätter avsnittet Specialundervisning i Lgr 69:1 s 75–78	Skolans särskilda stöd och hjälpinsatser 30 Specialundervisning 31 Särskolan och specialskolan 31 Beslut och ansvar för specialpedagogiska insatser 31

Dessutom upphävs vad som står om fritt valt arbete i avsnittet Det fria valet (Lgr 69:1 s 34–36) samt hela avsnittet Fritt valt arbete i kursplanedelen (Lgr 69:1 s 219–220).

Mål och riktlinjer

Den genom samhällets försorg bedrivna undervisningen av barn och ungdom har till syfte att meddela eleverna kunskaper och öva deras färdigheter samt i samarbete med hemmen främja elevernas utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarskännande samhällsmedlemmar.

Så lyder skollagens första paragraf. I överensstämmelse härmed blir målet för den nioåriga obligatoriska grundskolan, som det uttalats av regeringen och riksdagen, att den i samarbete med hemmen skall främja elevernas allsidiga utveckling samt därvid meddela eleverna kunskaper och öva deras färdigheter.

Eleven i centrum

I centrum för skolans verksamhet står den enskilde eleven. De som verkar inom skolan skall visa aktring för elevens människovärde och söka skaffa sig kännedom om hans individuella egenart och förutsättningar samt söka främja hans personliga mognande till en fri, självständig och harmonisk människa.

Den enskilde människan är medlem av skilda gemenskapskretsar. Dessutom är hon samhällsmedlem såväl i den nationella som i den internationella gemenskapen. För att hon skall kunna finna sig tillrätta i tillvaron, måste hon redan som barn få öva sig att leva och verka i gemenskap med andra och förbereda sig för sin roll som aktiv medborgare i morgondagens samhälle, som betydligt mer än det nuvarande kommer att kräva samverkan och solidaritet mellan människorna.

Individens behov och samhällets krav i olika avseenden är bestämmande för innehållet, formerna och organisationen av skolans verksamhet. Skolan skall även ge möjlighet för eleverna att påverka sina arbetsvillkor. Verksamheten måste inriktas på skolans samtliga elever, en heterogen grupp människor, stadda i ständig utveckling och företrädande skilda personlighets- och begåvnings typer. Den yttre organisationen och det inre arbetet måste därför formas så, att det blir möjligt för varje enskild elev att under uppväxtåren med skolans hjälp tillvarata sina anlag och möjligheter att finna studievägar och arbetssätt, som främjar den personliga utvecklingen. Ett särskilt ansvar har skolan för de elever som av fysiska, psykiska eller andra skäl har svårigheter i skolarbetet.

Ett av grundskolans syften är — så långt det över huvud är möjligt — att bereda alla barn och ungdomar, oberoende av bostadsort och andra yttre villkor, reell tillgång till lika utbildningsmöjligheter. Grundskolan skall därvid ge dem i huvudsak gemensam utbildning och därutöver ge utrymme för elevernas skiftande intressen genom individualisering av undervisningen i obligatoriska ämnen, genom tillvalsämnen och genom övrig verksamhet under skoldagen. Principen om det fria valet utgör en hörnsten för grundskolan. En varvning av undervisning och annan verksamhet bör ses som ett praktiskt förverkligande av skolans ansvar för elevernas hela personlighetsutveckling.

Elev med annat hemspråk än svenska har rätt att få en med andra elever likvärdig utbildning. En gynnsam personlighetsutveckling för eleven förutsätter att skolan — samtidigt som den stärker elevens språkutveckling — aktivt tar tillvara elevens kulturarv.

Inriktning mot framtiden

Även samhället befinner sig i snabb omdaning och skolan måste väcka elevernas intresse för att aktivt medverka i samhällets utveckling. Skolan kan inte vara isolerad från samhället i övrigt. Arbetet i skolan måste därför väl anpassas icke blott till den enskilde elevens utan också till samhällets utveckling. Det måste ha en inriktning mot framtiden och ge eleverna god beredskap att kunna möta ändrade förutsättningar och nya krav. I ett föränderligt samhälle är det ej möjligt och ej lämpligt att i detalj precisera och fastlåsa vare sig innehåll eller form för arbetet. Skolans uppgifter måste därför fortlöpande omprövas, så att de ständigt hålls tidsenliga. Samspelet mellan skola och samhälle måste vara sådant, att skolan med sitt arbete inte endast fullgör en funktion, som svarar mot samhällets aktuella behov, utan också på lång sikt blir en positivt skapande kraft i samhällsutvecklingen. Skolan skall vidare ge eleverna perspektiv på samhällets föränderlighet för att de bättre skall förstå förhållanden i vår tid och förvalta det värdefulla från gången tid.

Hem — skola — samhälle

Det gemensamma ansvaret och intresset för de ungas utveckling bör förena hem, skola och samhälle i ett fruktbarande samarbete. Den kommunala skolstyrelsen har en betydelsefull uppgift i att göra skolan till en arbetsplats, där all personal samfällt kan verka för elevernas positiva utveckling. För att utveckla en helhetssyn på barns och ungdomars miljö bör en samverkan ske mellan skola, förskola, fritidshem och fritidsverksamhet.

Redan när barnet vistas i förskolan har skolan ett ansvar för att alla barn och föräldrar bereds tillfälle till kontakt med den skola, där barnet skall börja. Vid skolstarten bör kontakten mellan hem och skola ske i samverkan med förskolan. Vidare bör skola och förskola ta del av varandras innehåll och verksamhetsformer. Därigenom främjas en nödvändig samstämmighet i synen på undervisning och barns utveckling. För barn med annat hemspråk än svenska är detta speciellt angeläget eftersom språkutvecklingen är beroende av att förskolans och skolans insatser för dessa barn är konsekventa och väl genomtänkta. De barn som skolan inte kan få kontakt med genom förskolan bör ägnas särskild uppmärksamhet.

Även under barnets år i skolan har hemmet det primära och huvudsakliga ansvaret för dess fostran och vård. Av största betydelse är att söka överbrygga de olikheter i normer, som kan finnas mellan hem och skola. För att rätt kunna bidra till varje elevs utveckling med hänsyn till hans läggning behöver skolan god kännedom om elevens situation i dess helhet. Skolan bör därför hålla sig väl orienterad om elevens hemmiljö och föräldrarna bör få tillfälle att ta del i skolans arbete. Kontakten mellan skola och hem gynnas av att båda parter lär känna varandras verksamhetsområden. Ansvaret för att samverkan kommer till stånd måste i sista hand vila på skolan.

Skolan har också en förpliktelse att fortlöpande under elevernas studietid informera hemmen om grundskolans utformning, om läroplaner och arbets sätt, om vilka möjligheter till fortsatt utbildning eller uppgifter inom arbetslivet som står till buds. Föräldrarnas aktiva intresse i dessa för deras egna barn så viktiga frågor bör initieras och stimuleras genom lämpliga åtgärder från skolans sida.

För elever vilka är inskrivna i fritidshem är det av betydelse att skolan och fritidshemmet utvecklar ett samarbete och en samstämmig syn på elevens utveckling.

Skolan utgör en del av samhället. Skall den lyckas främja elevernas utveckling till goda samhällsmedlemmar, måste den ge dem kunskap om samhället och stärka deras samhörighet med det. Under skoldagen bör eleverna få

möjlighet att komma i kontakt med det övriga samhällets kultur- och fritidsutbud liksom med arbets- och föreningslivet. Genom ömsesidiga kontakter mellan skolan och närsamhället, dess människor och funktioner, bör eleverna få tillfälle att växa in i denna gemenskap samtidigt som skolan blir en levande angelägenhet för medborgarna.

Personlighetsutveckling

Skolan har till uppgift att hjälpa och stimulera varje elev att på bästa sätt ta till vara och utveckla sina inneboende förutsättningar både som enskild individ och som medborgare i ett demokratiskt samhälle. Detta innebär, att skolans personlighetsutvecklande roll starkt betonas. I det praktiska skolarbetet utgör emellertid denna uppgift och meddelandet av kunskaper beståndsdelar i en och samma helhet. Till personlighetsutvecklingen medverkar sålunda all verksamhet under skoldagen med de skiftande möjligheter till påverkan på individen, som arbetet och miljön i skolan erbjuder och som skolan bör utnyttja. All verksamhet under skoldagen måste därför sättas in i ett pedagogiskt sammanhang.

Skolan skall ge alla elever en *grundläggande utbildning*, som innefattar sådana färdigheter och kunskaper, vanor, attityder och värderingar som är av betydelse för deras personliga utveckling och för deras möjlighet att påverka och leva i dagens och morgondagens samhälle och att där fungera som yrkesutövare och samhällsmedborgare. Elevernas behov av grundläggande färdigheter i svenska och matematik måste speciellt uppmärksammas. Kraven på goda grundläggande kunskaper å ena sidan och på allmän förmåga att använda kunskapskällor, tillämpa sitt vetande och uppfatta sammanhang mellan fakta å andra sidan har nära samband och måste samtidigt upprätthållas.

Växlingar i kultursituationen kan — såsom redan framhållits — medföra, att frågan om den grundläggande utbildningens lämpliga innehåll från tid till annan kan behöva omprövas. Kunskaperna förändras genom samhällets utveckling och genom vetenskapens framsteg. Obestridligt synes dock vara, att *den gemensamma referensram*, som grundskolan vill ge alla medborgare, i dagens komplicerade samhälle måste omsluta ett rikare innehåll än förr. Jämte grundläggande språk- och räknefärdigheter skall skolan ge eleverna en vidgad kännedom om naturens och kulturens värld. Den skall genom en objektiv, dvs saklig och allsidig undervisning i religionskunskap och i ämnen av samhälls- och naturorienterande slag föra dem in i den omgivande verkligheten och i det förflutna, söka klargöra sambandet mellan det förflutna och det närvarande samt orientera dem i livsåskådningsfrågor. Den skall vidga elevernas medvetande om världen utanför den nationella gemenskapen. Det är i vår tid angelägnare än förut, att en elementär naturvetenskaplig orientering kommer samtliga elever till del. Estetisk-praktiska ämnen och fysisk fostran utgör väsentliga inslag i skolans utbildning.

Huvudsyftet med grundskolans arbete är att åstadkomma en brett lagd allmän utbildning. För att den gemensamma grundläggande utbildningen skall bli tillräckligt omfattande, måste den meddelas under hela studietiden i grundskolan. Skolan bör emellertid även ge utrymme för eleverna att efter sitt eget intresse välja ämnen och aktiviteter.

Olika verksamheter under skoldagen skall stödja och komplettera varandra för att bidra till att eleverna ytterligare utvecklar sina intressen. Skoldagen bör utformas så att den engagerar eleverna för skolan och vidgar elevernas gemenskap utöver den egna klassen och årskursen.

Individuell utveckling

För elevens individuella utveckling är *allsidighet i skolningen* av väsentlig betydelse. I ett demokratiskt samhälle, där man önskar lägga allt större ansvar på den enskilda människan, får intellektets skolning stor vikt. De kvaliteter, som särskilt bör hållas i sikte, är tankens klarhet och reda, förmågan att pröva kritiskt och självständigt och motstå tendentiös påverkan, att analysera, jämföra och sammanfatta.

Vid sidan om uppgiften att stimulera och öva elevens tankeförmåga är uppgiften att utveckla hans känslö- och viljeliv väsentlig för personlighetsutvecklingen.

Av största betydelse är skolans miljö, och den trygghet och trivsel, som eleverna upplever där.

Ett starkt intresse för den enskilda eleven och individuell anpassning av undervisningen och den övriga verksamheten efter hans läggning och förmåga är viktiga förutsättningar för att skolan skall lyckas väcka och vidmakthålla studieintresse och arbetslust. Skolan bör ta vara på alla möjligheter att berika och utveckla elevernas *känsloliv*. Stor uppmärksamhet måste ägnas åt elevernas möjligheter att ge uttryck för sina tankar och upplevelser. Bland annat måste skolan söka lära dem uppfatta och njuta av bild och form, litteratur, musik och natur, samt att frigöra deras personliga uttrycksmöjligheter och på olika sätt låta dem få ge utlopp åt fantasi och spontan skaparlust.

Betydelsefulla inslag i skolans strävan att främja *viljelivets utveckling* är att skapa självtillit hos eleven, främja hans initiativkraft och hans förmåga att med noggrannhet och uthållighet arbeta för att nå uppställda mål samt utveckla hans vilja till gott samarbete med andra. Skolan skall ge honom en god uppfattning om de värderingar och principer som bär upp rättsordningen i vårt demokratiska samhälle. Eleven måste bli fullt medveten om innebörden av begrepp som rättvisa, ärlighet, hänsyn och tolerans och om konsekvenserna av brott mot lagar och föreskrifter. Skolan bör själv fungera efter principer, som eleverna accepterar, och regler, som de själva är med om att utforma. Eleven måste därför möta respekt för sina värderingar och ställningstaganden, men han/hon måste också i kontakten med den vuxne och med andra elever lära sig förstå att kunskaper, beteenden, färdigheter och normer kan omprövas utifrån nya infallsvinklar. De skilljaktigheter som föreligger mellan olika grupper och människors värderingar bör skolan ta upp till diskussion och belysning.

En stor del av människans liv ägnas åt arbetet och för eleven är skolan en arbetsplats. Genom att anknyta till de ungas aktivitetsbehov, leda det och utveckla det, måste skolan sträva efter att skapa *arbetsglädje*. Skolan skall lära eleverna att planera sitt arbete på ett ändamålsenligt sätt och att självständigt och metodiskt tillägna sig färdigheter och kunskaper, och den skall i samband därmed hos dem grundlägga goda arbetsvanor och lämpligt studieförhållande. Den bör med deras stigande ålder kunna ställa allt högre krav på arbetets kvalitet och lära dem att hysa aktning för varje slag av väl utfört arbete och därmed bidra till att utjämna skillnader i värderingar av olika yrken och av människors olika arbetsinsatser.

Grundskolan har till uppgift att förbereda eleverna för deras fortsatta utbildning och verksamhet i arbetslivet. Eleverna måste kunna så objektivt som möjligt bedöma sina förutsättningar för olika studiebanor och yrken. Personlig, konkret erfarenhet genom vistelse och verksamhet i olika arbetsmiljöer under skoltiden kan bidra till att ge dem vägledning. Skolan skall genom *studie- och yrkesorientering* underlätta elevernas val av utbildning och framtida yrkesutövning. Yrkesorienteringen skall vidare utgöra ett led i

elevernas allmänna samhällsorientering.

I en skola för alla, där största möjliga hänsyn skall tas till den enskilda elevens intresse och förmåga, måste kraven på prestationerna inom en och samma klass variera. Väsentligt är, att alla får en positiv grundinställning till studierna samt att var och en lämnar en aktiv och intresserad medverkan i arbetet och gör sitt bästa inom ramen för sin fallenhet och sina förutsättningar. Därmed kan ett *studieintresse* väckas, som varar livet ut och som öppnar vägen från skolsalen till bibliotek och samlingar, kurser och studiecirklar, till tidningar och tidskrifter, film, radio, television osv. De kunskaper och attityder härvidlag, som förvärfvas i den obligatoriska skolan bör utgöra en grund för fortsatt bildningssträvan, inriktad på utveckling av personligheten och förkovran i yrket.

Skolan måste se till, att de unga inriktas och utrustas så, att de under den på senare år alltmer ökade fritiden både vill och kan göra aktiva insatser i samhällslivet samt även i övrigt ge fritiden ett utvecklande och värdefullt innehåll. Skolan bör sålunda främja en aktiv kulturmiljö i vårt land. Det räcker inte med att skolan genom sin undervisning väcker intresse för fortsatta bokliga studier. Den måste även mera direkt stimulera till sådana former av fritidsverksamhet som friluftsliv, idrott och gymnastik, sång och musik, teckning och målning, slöjd samt fri hobbyverksamhet av annat värdefullt slag. Särskilt viktigt är att elevernas sinne för de estetiska värdena uppodlas genom både deras egen skapande verksamhet och deras smakfostran. Att väcka de ungas intresse inför de stora och gemensamma grundfrågor, som gäller livsåskådning och samhällsuppfattning, faller också på skolans lott. Genom undervisning och fri debatt samt genom uppmuntran att delta i förenings- och bildningsverksamhet i och utom skolan kan eleverna stimuleras till aktivitet och engagemang i samhällsligt och ideellt arbete. En samlad skoldag som omfattar även annan verksamhet än undervisning ökar möjligheterna att nå dessa mål.

Omtanke om *elevens mentala och kroppsliga hälsa* skall prägla skolans arbete och arbetsmiljö. Ansvaret för att eleverna bibringas kunskaper och goda vanor i dessa hänseenden faller främst på lärarna, men även skolläkare och skolsköterska, skolpsykologer, kuratorer och ekonomipersonal skall här göra en insats. Varje lärare bör känna till barns normala utvecklingsgång och de vanligaste orsakerna till beteendestörningar så att han kan bidra till att hindra och häva förekommande anpassningssvårigheter och skapa psykologiskt riktiga förutsättningar för verksamheten inom skolan. Han måste också ha kunskaper om de olika slag av fysiska och psykiska handikapp, som kan försvåra elevens verksamhet i skolan. Huvuddelen av elevvårdsarbetet bör äga rum inom arbetsenhetens ram.

Samtliga elever i skolan bör stimuleras till hälsomedvetenhet och ansvar för egen och andras hälsa.

Elevernas sociala utveckling

Familjen är vanligen den första gruppbildning, i vilken barnet ingår. Under hela skoltiden bör frågor som rör hem och familj behandlas i samband med undervisningen i olika ämnen, där dessa frågor har en naturlig anknytning. Skolan skall verka för jämställdhet mellan män och kvinnor — i familjen, på arbetsmarknaden och inom samhällslivet i övrigt. Den bör orientera om könsrollsfrågan, stimulera eleverna till att debattera och ifrågasätta rådande förhållanden. Skolan skall skapa förståelse för de grupper som har särskilda problem i det moderna samhället. Dessa principer skall också prägla synen

på andra nationer, folk- och språkgrupper. I dessa och andra lämpliga sammanhang bör uppmärksamhet ägnas åt ekonomiska frågor som berör såväl den enskilde som samhället. Självfallet bör eleverna ha ett medansvar i fråga om att vårda och förbättra skolmiljön.

Samlivet i det demokratiska samhället måste utformas av fria och självständiga människor. Men friheten och självständigheten får inte utgöra självändamål. De måste vara grundvalen för samarbete och samverkan. Skolan skall därför utveckla sådana egenskaper hos eleverna, som kan bära upp och förstärka demokratins principer om tolerans, samverkan och likaberättigande mellan människorna. Att väcka respekt för sanning och rätt; för människans egenvärde, för människolivets okränkbarhet och därmed för rätten till personlig integritet är en huvuduppgift. Betydelsefullt är, att eleverna vänjes till hjälpsamhet mot och samarbete med alla människor.

De ungas känsla av samhörighet, solidaritet och medansvar måste sålunda vidgas utöver gränserna för familj och släkt, kamratkrets och skola till att omsluta allt större samhällsbildningar. Skall utvecklingen kunna främja och befästa fred och frihet bland folken och skänka allt bättre livsbetingelser åt människorna, måste skolan bland de unga skapa ökad förståelse för människors liv och villkor inom andra, längre bort liggande samhällsbildningar och lära dem inse betydelsen av goda mellanfolkliga relationer och internationell samverkan. Skolarbetet bör sålunda i det hela inriktas på att främja elevernas utveckling till självständiga samhällsmedlemmar med ett intresse för omvärlden som leder till ett personligt engagemang och en känsla av internationellt medansvar.

Läroplanens roll

Genom sina tim- och kursplaner och genom anvisningar och kommentarer av mera allmänt eller speciellt slag skall läroplanen vara ett hjälpmedel för att göra de för skolan uppställda målen till realiteter i skolan. Den anger ramen för grundskolans verksamhet och utbildningens innehåll.

Kursplanerna anger i huvudmoment de områden, det stoff och de färdigheter, som skall vara det väsentliga i undervisningen. På samma gång som läroplanen därigenom ger viss stadga och enhetlighet åt lärogången, lämnar den inom huvudmomentens ram goda möjligheter att på olika sätt variera studiernas uppläggning och bedrivande. Undervisningen och lärostoffet kan därför jämförelsevis lätt anpassas till den enskilda elevens förutsättningar och studieinriktning, till lärarens läggning och intressen samt till de nya krav, som förändringar i samhällsstrukturen kan ställa. En sådan förnyelse av lärostoffet måste ständigt pågå.

Undervisningsformer och arbetssätt

Till sin yttre form kan elevernas verksamhet i skolan organiseras i arbetsenhet, i klass, i grupp eller individuellt. En grupp kan omfatta del av klass eller delar av klasser eller mera än en klass. Verksamheten kan ledas av lärare och handledare i och utanför skolan; sådan ledning kan också förmedlas enbart med hjälp av väl utvecklade läromedel. Eleverna kan utföra sitt arbete gemensamt eller enskilt.

Ingen av de nämnda verksamhetsformerna kan användas ensidigt. En planmässig kombination av undervisningsformer ger variation i elevernas arbetssätt och åstadkommer de allsidigaste och bästa resultaten. Valet av undervisningsform och arbetssätt måste ske med hänsyn till elevernas förutsättningar och önskemål, lärostoffet och de inlärningsresultat man söker uppnå. Det förutsätter sålunda god individuell kännedom om eleverna i klassen.

Det är av utomordentlig betydelse, att läraren ständigt är i takt med utvecklingen såväl på den allmänna undervisningsmetodikens som på ämnesmetodikens område och att han med ledning av egna erfarenheter också söker sig fram till personligt tillägnade metoder. Film, radio och television bör planmässigt utnyttjas i utbildningen. Värdefulla pedagogiska uppslag bör också kunna hämtas från det frivilliga folkbildningsarbetet.

Vilka undervisningsformer eller arbetsätt som bör användas i utbildningen kan vanligen inte generellt anges, och det är varken önskvärt eller möjligt att ge anvisningar för varje uppkommande situation. Läraren bör i samverkan med skolledning, andra lärare och eleverna utforma sin undervisning så, att den med det arbetsätt, som är bäst för honom själv och eleverna, leder till åsyftade resultat. Lärarens frihet i arbetet medför sålunda också ett stort ansvar att ständigt verka för en förbättrad undervisning.

Följande undervisningsprinciper skall prägla skolarbetet.

Elevers aktiva deltagande i arbetet skall på alla stadier eftersträvas och främjas, och denna elevaktivitet skall vara så självständig och rikt varierad som möjligt.

En viktig förutsättning för att eleverna skall engagera sig i skolarbetet och verkligen ta del i det är, att god *motivation* föreligger eller skapas. Väsentligt är då, att innehållet i undervisningen svarar mot elevernas mognadsnivå, att det finns anknytning mellan stoffet och deras egna erfarenheter eller aktuella tilldragelser och att överhuvud taget studierna framstår som meningsfulla för eleverna. Det senare blir lättare fallet, om lärostoffets fakta och delmoment inte får stå isolerade från varandra utan sammanföres till lämpliga enheter och inordnas i vidare sammanhang. Därför bör också en samverkan mellan undervisningen i olika ämnen tillämpas liksom mellan undervisningen och den övriga verksamheten under skoldagen.

Aktivitetens princip bör givetvis tillämpas. Studie- och arbetsmaterial av olika slag skall användas för att främja elevernas självverksamhet; deras förmåga att göra egna iakttagelser och dra egna slutsatser skall tränas. Som ett led i skolans strävan att förmedla en mera allsidig arbetsteknik är det viktigt att eleverna får övning och handledning i studieteknik. Den bör gälla såväl allmänna synpunkter som de mera speciella råd och anvisningar, som betingas av olika ämnens natur, elevernas ålder och förutsättningar m m. Den nödvändiga handledningen ges bäst i samband med undervisningen i skolan, där eleverna under lektionerna också bör få utföra huvuddelen av sitt arbete. De bör därvid få tillfälle att befästa sina kunskaper och öva sina färdigheter samt vänja sig att på egen hand och på eget ansvar lösa bestämda uppgifter och genomföra ett ålagt eller självvalt arbete.

Undervisningen i skolans alla ämnen måste präglas av *konkretion* och *åskådlighet*. Visserligen skall den under lärogången fortskrida från det konkreta och speciella till det abstrakta och allmängiltiga, men den skall därvid så mycket som möjligt anknyta till verkligheten och till elevernas erfarenheter och iakttagelser. Åskådlig och livfull framställning i tal och skrift och ändamålsenlig gruppering av stoffet i sådana helheter, som eleverna kan överblicka, är ägnade att intressera och aktivera dem och ge mera varaktiga inlärningsresultat. Men först direktkontakt med den verklighet man vill lära känna, antingen man söker upp denna utanför skolan eller för in den i klassrummet, levandegör i bästa mening undervisningen och arbetet. Olika läromedel och verksamhetsformer kan härvid komma till användning och stödja och komplettera varandra vid undervisningen. För att kraven på konkretion och verklighetskontakt i undervisningen skall kunna tillgodoses, skall skolan äga ett

välförsett förråd av lämpliga läromedel.

Elevernas studief framgång beror endast till en del av arten och graden av deras intellektuella utrustning. Många andra faktorer, deras psykiska och fysiska egenskaper, intressen, hemförhållanden m m spelar stor roll. Läraren måste därför så långt möjligt söka bilda sig en uppfattning om varje elev och *individualisera* undervisningen. Detta tillhör de mest angelägna läraruppgifterna, om skolan verkligen skall kunna ge varje elev den hjälp till utveckling, som bäst svarar mot hans anlag och möjligheter. Genom en rad anordningar av olika slag söker grundskolan ge de yttre förutsättningarna för en individualisering av undervisningen. Yttre anordningar är dock ej tillfyllest. Framför allt måste läraren göra allvarliga ansträngningar att med utnyttjande av den metodik och de läromedel han finner lämpliga individualisera undervisningen inom klassens eller gruppens ram. Detta kan ske på olika sätt, vilken undervisningsform och vilket arbetssätt som än tillämpas. Särskild omsorg bör därvid ägnas åt elever som av olika skäl har svårigheter i skolans arbete.

I en demokratisk skola måste *gemenskapskänsla*, *samarbete*, *medansvar* och *självdisciplin* vara riktpunkter för arbetet eftersom detta bl a syftar till att främja elevernas sociala utveckling. Den inövning av sociala vanor och attityder, som betyder så mycket för elevens framtida anpassning i samhället, sker bäst i klasser, som erbjuder en mångsidig social miljö, i vilken ett gott gemenskapsförhållande råder. Skolstyrelsen bör därför verka för att klasserna anordnas så, att en så allsidig social sammansättning som möjligt erhålls. Men skolan måste också verka för att gemenskapskretsen vidgas utöver den enskilda klassen. Skall det lyckas, måste eleverna känna sig hemma i sin skola, mötas med förtroende och uppskattning samt få bära sin del av ansvaret för klassens och hela skolans gemensamma angelägenheter. Verksamhet i skolans självstyrelseorgan och i föreningar och klubbar är värdefulla medel för skolungdomens sociala utveckling. Kravet på att skolan hos eleverna skall utveckla vilja och förmåga att samarbeta med varandra, att osjälviskt och efter bästa förmåga lämna sitt bidrag till arbetet för ett gemensamt mål medför, att verksamhetsformer, som innebär samarbete eleverna emellan och kräver god laganda och arbetsgemenskap, bör få betydande utrymme. Ett viktigt inslag i verksamheten i skolan och ett värdefullt komplement till övriga arbetsformer utgör därför grupparbetet som erbjuder särskilt rika möjligheter till sociala kontakter mellan eleverna. Dessa bör i samband med det dagliga arbetet få uppleva, hur samspelet i en gemenskap fungerar.

Samverkan för elevens bästa

En god omvårdnad om eleverna utgör underlaget för all skolans verksamhet. Varje elev skall kunna känna sig tillhöra skolans gemenskap, kunna påräkna dess stöd och vara föremål för dess omvårdnad. För att uppnå dessa mål krävs inte endast speciella elevvårdande åtgärder av skilda slag. De uppställda målen måste sätta sin prägel på skolans hela verksamhet och leda till att särskilda ansträngningar görs för att stödja de elever som har det svårast i skolarbetet. Skolans elevvårdande uppgifter kan endast fullgöras genom samverkan med eleverna och mellan alla dem, som har erfarenhet av och ansvar för eleverna. Ett huvudansvar måste dock vila på klassföreståndare, skolledning och skolstyrelse.

Över huvud gäller, att goda resultat av en skolas verksamhet väsentligen utgör en frukt av god planering och gott samarbete. Förverkligandet av grundskolans målsättning och en fortskridande förnyelse av det inre arbetet fordrar i hög grad samverkan såväl utåt med föräldrar, förskola, myndigheter

och enskilda i det omgivande samhället som inåt mellan de många, som i olika befattningar har att leda, utföra och vidareutveckla arbetet i skolan. Viktiga uppgifter faller i dessa avseenden på skolstyrelse och skolledning.

Resursfördelning och resursanvändning

Skolstyrelsen skall genom samverkan med skolans personal och elever genom en ändamålsenlig fördelning av de resurser som står till styrelsens förfogande söka åstadkomma bästa möjliga arbetsmiljö i skolorna och svara för att alla elever får en tillfredsställande utbildning. Resurssystemet byggs upp så att resursfördelningen kan ske i förebyggande syfte och vara behovsriktad. Resursinsatserna skall tillgodose behovet av att alla elever så tidigt som möjligt tillägnar sig nödvändiga basfärdigheter i svenska och matematik. Därmed ges eleverna den beredskap och den motivation för fortsatt arbete i skolan som behövs för såväl kunskapsinhämtande och färdighetsträning som för social träning. Behovet av resursinsatser i de högre årskurserna i syfte att minska de problem som där ofta uppkommer när eleverna genomgår puberteten måste också beaktas.

Vid resursfördelningen skall skolstyrelsen särskilt beakta situationen för de elever som har svårigheter i skolarbetet. Medel måste avsättas för insatser riktade till enskilda elever eller grupper av elever med särskilda behov.

Beslut om hur resurserna fördelas och används måste grundas på varje skolas fortlöpande bedömning av de egna behoven av åtgärder och på planeringen och uppföljningen av dessa åtgärder. Insamling av information och en ingående utvärdering av gjorda insatser bör bilda grunden för skolstyrelsens utformning av de måldokument som bör utgöra utgångspunkten för resursfördelningen. Denna insamling och utvärdering måste genomföras tillsammans med skolans personal och elever.

Skolstyrelsen har också att i sin planering samverka med andra organ inom kommunen. Målet för denna samverkan bör vara att inom ramen för ett gemensamt program för barn- och ungdomsverksamheten samordna tillgängliga resurser. En sådan gemensam planering har speciell betydelse när det gäller att utforma skoldagen, att organisera fritidsverksamheten och arbetslivskontakterna samt att planera åtgärder för elever med särskilda behov av stöd och stimulans.

Timplaner

Allmänna bestämmelser

1 I timplanerna används följande förkortningar: vte = veckotimme, vtr = veckotimmar, åk = årskurs eller årskurser.

2 Utöver den verksamhet som skall förekomma enligt timplanerna kan under skoldagen även förekomma annan verksamhet, om kommunen beslutar det (samlad skoldag). Elev är skyldig att delta i sådan verksamhet.

Verksamheten under den samlade skoldagen skall ha till syfte att utveckla elevernas intressen, lära dem ta initiativ och ansvar samt träna dem socialt och därigenom förbereda dem för vuxenlivet.

Den samlade skoldagen får inte överstiga fem timmar och 20 minuter för elever i årskurserna 1–2 och skall omfatta högst åtta timmar för årskurserna 3–9.

3 Längre förflyttning under skoldag till och från undervisningslokal räknas ingå i rast. Elevernas förberedande och avslutande göromål i samband med lektion räknas ingå i lektion. I samband med lektion i gymnastik bör dock rasttid utnyttjas för omklädnad och dusch.

4 Vid samlad undervisning sammanförs lärostoffet i skilda ämnen till gemensamma arbetsområden enligt vad som anges i denna läroplan. För undervisningsgrupp i vilken ingår elev som befriats från undervisning i religionskunskap enligt 27 § andra stycket skollagen (1962: 319) skall lärostoffet i religionskunskap behandlas under särskilda på förhand bestämda lektioner.

5 För periodläsning och samlad undervisning får timplanerna jämkas i fråga om ämnesuppdelning och fördelning av den anslagna tiden på läsårets veckor. Timplanerna tillämpas därvid enligt föreskrifter i allmänna anvisningar för skolans verksamhet.

Skolstyrelsen får besluta om mindre jämkningar i fördelningen mellan årskurserna av antalet vtr i ett ämne enligt timplanen. Därvid får hela antalet vtr för ämnet under ett läsår öka eller minska med en vte under förutsättning att motsvarande förskjutning sker under de därpå följande läsåren, inom ett och

samma stadium. Det sammanlagda antalet vtr för ett ämne enligt timplanen räknat över samtliga årskurser får ej ändras.

Länsskolnämnden får inom ramen för det totala antalet vtr på grundskolans skilda stadier medge mindre jämkningar i timplanerna utöver vad som framgår av andra stycket.

För hörselskadade elever och elever med läs- och skrivsvårigheter får antalet vtr i svenska ökas med motsvarande minskning av antalet vtr i andra ämnen.

6 Om det föreligger större svårigheter att för klass och/eller grupp på låg- och mellanstadiet anordna undervisning enligt timplanen i hela dess utsträckning, får skolstyrelsen nedsätta undervisningen med högst två vtr och efter medgivande av länsskolnämnden med ytterligare högst två vtr. Därvid får ej något ämne i timplanen uteslutas.

Nedsättning enligt första stycket kan efter medgivande av länsskolnämnden ges genom att klassen eller gruppen uppdelas i mindre grupper som undervisas parallellt eller växelvis.

7 På låg- och mellanstadiet omfattar undervisningen i slöjd för alla elever två slöjdarter, dels trä- och metallslöjd, dels textilslöjd. På högstadiet väljer eleverna att delta i antingen trä- och metallslöjd eller textilslöjd.

8 För elev som deltar i av skolan anordnad frivillig undervisning i körsång, solosång och instrumental-musik får — om verksamheten inte kan förläggas till icke timplanebunden tid — tiden för annan undervisning minskas med sammanlagt högst 20 lektioner för läsår. För varje elev bör minskningen fördelas på flera ämnen.

9 Undervisning i hemspråk som ämne skall anordnas för de elever som har minoritetsspråk som hemspråk. För samma elever skall även anordnas studiehandledning på hemspråk i annat eller andra ämnen i den årskurs som eleven tillhör. Närmare bestämmelser härom finns i skolförordningen (1971: 235).

10 Har skolans övriga stödjande åtgärder inte visat sig ändamålsenliga eller tillräckliga, får för enskild elev anordnas anpassad studiegång med avvikelse från timplanen. De avvikelser som därvid får göras skall utgå från den enskilde elevens behov och grundas på en allsidig utredning av elevens hela situation. I den anpassade studiegången skall fortlöpande ingå undervisning i vissa grundläggande färdigheter. Denna undervisning kan successivt utökas. Strävan skall vara att eleven så snart som möjligt återgår till sin klass/undervisningsgrupp. Det individuella utbildningsprogrammet skall utformas i direkt samverkan med eleven och föräldrarna.

För elev på högstadiet kan hela eller delar av utbildningen inom den anpassade studiegången förläggas utanför skolan. Under sådan tid skall eleven ha handledare på arbetsplatsen, som är anställd på arbetsplatsen.

Utbildning utanför skolan bör användas restriktivt.

11 I åk 1, 4 och 7 får undervisningstiden under de 2–4 första veckorna av läsåret begränsas för eleverna i syfte att underlätta skolstarten resp stadieövergången.

12 För rörelsehindrade elever skall tid för ADL-träning, sjukgymnastik och undervisning, som avser elevernas arbetsträning, inräknas i tid för ämnen eller tid för annan verksamhet under skoldagen.

13 Elev är skyldig att göra förekommande val bland de valalternativ som finns enligt bestämmelser i skolförordningen (1971: 235) och läroplanen samt att delta i det alternativ som valts.

TIMPLAN 1

Lågstadiet, klass och/eller grupp med en årskurs

Ämne	Veckotimmar för elever i		
	åk 1	åk 2	åk 3
Svenska	9	11	9
Matematik	4	4	5
Engelska			2 ¹
Musik	1	1	2
Slöjd			2
Gymnastik	1	2	3
Orienteringsämnen ² :			
Religionskunskap	5	6	7
Hembygdskunskap			
Summa	20	24	30

ANMÄRKNINGAR

1. Undervisningstiden fördelas om möjligt på fyra arbetspass varje vecka.

2. I orienteringsämnen fördelas undervisningen i huvudsak på följande sätt, i den mån 1 vte för elever motsvarar 37 lektioner under läsåret.

	Antal lektioner i åk		
	1	2	3
Religionskunskap	74	74	74
Hembygdskunskap	111	148	185

TIMPLAN 2

Mellanstadiet, klass och/eller grupp med en årskurs

Ämne	Veckotimmar för elever i		
	åk 4	åk 5	åk 6
Svenska	9	8	9
Matematik	5	5	5
Engelska	2 ¹	4	4
Musik	2	2	1
Teckning	2	2	2
Slöjd	3	3	3
Gymnastik	3	3	3
Orienteringsämnen ² :			
Religionskunskap	}	}	}
Samhällskunskap			
Historia			
Geografi			
Naturkunskap			
Summa	34	35	35

ANMÄRKNINGAR

1. Undervisningstiden fördelas om möjligt på fyra arbetspass varje vecka.
2. I orienteringsämnena fördelas undervisningen i huvudsak på följande sätt, i den mån 1 vte för elever motsvarar 37 lektioner under läsåret:

	Re	Sk	Hi	Ge	Na
Antal lektioner i varje åk	70	37	52	62	75

TIMPLAN 3

Lågstadiet, klass och/eller grupp med flera årskurser

Ämne	Veckotimmar för elever i			
	åk 1	åk 2 ¹	åk 2 ²	åk 3
Svenska	9	11	11	9
Matematik	4	4	4	4
Engelska				2 ³
Musik	1	1	1	1
Slöjd			1	1
Gymnastik	2	2	3	3
Orienteringsämnena ⁴ :				
Religionskunskap	}	}	}	}
Hembygdskunskap				
Summa	20	24	27	27

ANMÄRKNINGAR

1. Åk 2 i klass eller grupp som omfattar åk 1 och 2.
2. Åk 2 i klass eller grupp som omfattar åk 1–3 eller åk 2 och 3.
3. Undervisningen fördelas om möjligt på fyra arbetspass varje vecka.
4. I orienteringsämnena fördelas undervisningen i huvudsak på följande sätt, i den mån 1 vte för elever motsvarar 37 lektioner under läsåret:

	Antal lektioner	
	Re	Hb
åk 1	70	78
åk 2 enl anm 1	70	152
åk 2 enl anm 2	70	189
åk 3	70	189

TIMPLAN 4

Låg- och mellanstadiet, klass och/eller grupp med flera årskurser

Ämne	Veckotimmar för elever i	
	åk 3 och 4	åk 5 och 6
Svenska	9	9
Matematik	5	5
Engelska	2 ¹	4
Musik	1,5	1,5
Teckning	1,5	1,5
Slöjd	2	3
Gymnastik	3	3
Orienteringsämnena²:		
Religionskunskap	8	8
Hembygdskunskap		
Samhällskunskap		
Historia		
Geografi		
Naturkunskap		
Summa	32	35

ANMÄRKNINGAR

- Undervisningstiden fördelas om möjligt på fyra arbetspass varje vecka.
- I orienteringsämnena fördelas undervisningstiden i huvudsak på följande sätt, i den mån 1 vte för elever motsvarar 37 lektioner under läsåret:

Åk	Antal lektioner					
	Re	Hb	Sk	Hi	Ge	Na
3	70	94	37	25	32	38
4	70	94	37	25	32	38
5	70		37	52	62	75
6	70		37	52	62	75

TIMPLAN 5

Högstadiet

Ämne	Veckotimmar för elever i		
	åk 7	åk 8	åk 9
Obligatoriska ämnena^{3,4}			
Svenska	3	3	4
Matematik	4	4	4
Engelska	3	3	3
Musik	2		1
Teckning	2	2	1
Slöjd	2	2	1
Hemkunskap		3	2 ¹
Gymnastik	3	3	3
Orienteringsämnena^{5,6}:			
Religionskunskap	10	10	10
Samhällskunskap			
Historia			
Geografi			
Biologi			
Kemi			
Fysik			
Praktisk yrkesorientering ⁷			
Tillvalsämnena^{2,9}	4	3	4
Summa	33^{8,10}	33^{8,10}	33^{8,10}

ANMÄRKNINGAR

- I hemkunskap i åk 9 beräknas 1/2 vte för undervisning i barnkunskap.
- Tillvalsämnena är franska eller tyska, ekonomi, konst och teknik.
Elev är skyldig att före varje årskurs välja ett tillvalsämne och delta i undervisningen i ämnet. Franska och tyska får i åk 9 väljas endast av elev som tidigare deltagit i undervisningen i ämnet.

3. På högstadiet finns alternativa kurser i ämnena matematik, engelska, franska och tyska.

4. Vid sidan om de i timplanen angivna ämnena anordnas frivillig undervisning i maskinskrivning.

5. Vid periodläsning och samlad undervisning fördelas den sammanlagda undervisningstiden i orienteringsämnen i åk 7, 8 och 9 enligt av rektor godkänd plan. Följande ramar tillämpas därvid i den mån 1 vte för elever motsvarar 37 lektioner under läsåret.

Re 185 lektioner (jfr allmänna timplanebestämmelser, pkt 4), övriga samhällsorienterande ämnen (Sk, Hi, Ge) 444 lektioner, naturorienterande ämnen (Bi, Ke, Fy) 481 lektioner.

6. Om undervisningen i orienteringsämnen anordnas ämnesvis fördelas den sammanlagda undervisningstiden i åk 7, 8 och 9 enligt av rektor godkänd plan. Följande tidsramar för eleverna äger i huvudsak tillämpning: Samhällsorienterande ämnen 17 vtr (Re 5 vtr, Sk 4 vtr, Hi 4 vtr, Ge 4 vtr), naturorienterande ämnen 13 vtr (Bi 5 vtr, Ke 3 vtr, Fy 5 vtr).

7. I åk 9 anordnas praktisk yrkesorientering. Denna omfattar två hela läsveckor för varje elev, om inte hinder möter.

8. Utöver den timplanebundna undervisningen är eleverna skyldiga att delta i annan av skolan organiserad verksamhet under en tid av minst 80 minuter per vecka, såvitt inte eleven omfattas av den samlade skoldagen.

9. Om högst två basresurser utgår i en årskurs på högstadiet vid en skolenhet anordnas alltid undervisning i minst en av de kurser i tillvalsämne som ingår i grupp 1 nedan och i minst ett av de tillvalsämnena som ingår i grupp 2 nedan nämligen:

Grupp Tillvalsämnena eller kurser i tillvalsämnena

1 franska allmän eller särskild kurs
tyska allmän eller särskild kurs

2 ekonomi, konst och teknik

10. Stödundervisning får utöver timplanen anordnas för elever, som önskar ändra studieinriktning eller som på grund av långvarig sjukdom eller andra liknande omständigheter har behov av extra stöd från skolans sida under viss, begränsad tid.

Allmänna anvisningar för skolans verksamhet

Förskola – grundskola

Övergång och samverkan Skolan tar vid där förskolan slutar och bygger vidare på barnens tidigare erfarenheter. Att ett samarbete koncentreras till nybörjarna och skolstarten är naturligt. Fortlöpande kontakter och en långsiktig samverkan mellan förskola och grundskola är emellertid också viktiga. Syftet är att innehåll och verksamhetsformer i förskolan och skolan närmar sig varandra och att barnets utveckling ses som en helhet.

Arbetsplan för förskolan Läroplanen för grundskolan motsvaras i förskolan av en vägledande arbetsplan med en introduktionsdel och flera metod- och temadelar. Introduktionsdelen innehåller bl a mål för förskoleverksamheten samt en teoretisk bakgrund till förskolans pedagogiska program och arbetssättet i förskolan. De övriga delarna i arbetsplanen belyser väsentliga områden i förskolans arbete.

Skolstarten

Skolstarten har olika innebörd för barnen själva och för deras föräldrar och för personalen i förskola, grundskola och fritidsverksamhet. Att börja skolan innebär för barnen en omställning och en mängd nya intryck. Deras första erfarenheter har betydelse för hur de senare kommer att se på skolan. Alla berörda bör arbeta på att göra barnens första erfarenheter av skolan positiva. Samverkan bör så långt möjligt ske genom personliga kontakter.

Förberedelse och uppföljning Eftersom nästan varje nybörjare har gått minst ett år i förskola är skolstarten numera snarare en övergång från en miljö till en annan än en början på något nytt. Övergången från förskola till grundskola måste emellertid förberedas och följas upp under terminerna närmast före och efter skolstarten. Detta kan ske genom olika former av samarbete, framför allt genom direkta kontakter mellan företrädare för hem, förskola, skola och fritidsverksamhet.

Barnen ser fram mot skolstarten med olika förväntningar. Glädje och iver blandar sig ofta med osäkerhet och ängslan. Förskolan och skolan behöver samarbeta för att göra den första skoltiden sådan att barnen upplever trygghet. Barnen bör få stifta bekantskap med den nya miljö som kommer att möta dem i skolan och på vägen dit. Upprepade besök, gärna i mindre grupper, fördjupar barnens bekantskap med skolan.

Barn hjälper varandra Besök som förskolebarn och skolbarn gör hos varandra kan ta formen av fadderverksamhet. Genom att barnen får delta i varandras arbete får de tillfälle att arbeta med kamrater i olika åldrar. De får öva sig att ta ansvar för varandra liksom att ge och få hjälp. Samarbetet ger barnen stimulans och ökad tillit till varandra. Omfattningen av en sådan verksamhet bestäms av lokala förhållanden.

Samarbete med hemmen Föräldrarnas och skolans gemensamma arbete för barnens utveckling måste utformas så att det blir ett utbyte emellan av erfarenheter och kunskaper.

För att föräldrarna skall kunna stödja sina barn behöver de ha god kännedom om skolan. Det är viktigt att familjen får tidig kontakt med den skola där barnet skall börja. I denna tidiga kontakt med skolan bör även företrädare för barnets förskola delta. Den bör helst inte begränsas till ett enda tillfälle.

Utöver föräldramöten och skriftliga upplysningar är personliga kontakter mellan förskolebarnens föräldrar och grundskolan nödvändiga. Sådana personliga kontakter kan skapas om skolans personal bereds möjlighet att delta i någon del av föräldrasamverkan i förskolan. Föräldrarna får vid sådana tillfällen kontakt med grundskolan som mottagande skola. Personliga kontakter kan också komma till stånd vid inskrivning eller vid upprepade besök i skolan av föräldrar och barn gemensamt.

Förskola — skola — familj i öppen kontakt När barnet börjar skolan, får föräldrarna en ny kontaktperson i läraren. En god kontakt mellan hem och skola kan åstadkommas genom ingående samtal redan från första skoldagen. Detta ger en naturlig utgångspunkt för föräldrarna att besöka skolan regelbundet vilket de redan är vana vid från förskolan. Många barn upplever kontakten mellan de vuxna som en trygghet. Föräldrarna får tillfälle att se hur dagens skola arbetar och får möjligheter att påverka det som sker. Lärarna får fördjupade kunskaper om de enskilda barnen. Det åligger skolan att kontakta föräldrar, som inte själva söker kontakt. Den kännedom som förskolans personal har om barnen är viktig för skolan. Den bör förmedlas till mottagande lärare i föräldrarnas närvaro.

Vissa barn behöver särskilt stöd Speciella förberedelser är nödvändiga vid skolstarten för syn- och hörselskadade samt rörelsehindrade barn. Beträffande handikappade barn måste skolan samverka med befattningshavare som är insatta i det enskilda barnets situation och som har särskilda kunskaper om handikappet (t ex personal vid specialskolor, landstingens habiliteringscenter och regionala konsulenter för rörelsehindrade barn).

Invandrarbarnen bör särskilt uppmärksammas. Deras föräldrar nås ofta inte av den allmänna information som ges. För dem krävs därför också särskilda åtgärder. Tvåspråkig personal kan behöva anlitas.

Samverkan förskola – grundskola

Förskolan och skolan i samhället Förskolan är i fråga om upphov och administration främst förankrad i social- och familjepolitiken, skolan i första hand i utbildnings- och kulturpolitiken. Den helhetssyn på barnets utveckling i samhället som förskolan och skolan strävar efter kan växa fram ur en fördjupad samverkan dem emellan. De samstämmiga sociala och pedagogiska målen kan därigenom lättare nås.

Förskola och skola har emellertid av tradition haft skilda funktioner och olika arbetssätt. En diskussion dem emellan om mål och medel krävs därför om en gemensam grundsyn skall kunna utvecklas. Det är således väsentligt att en sådan diskussion kommer till stånd och hålls levande. "Betydelsen av att det finns samstämmighet mellan förskolans och skolans sätt att stimulera barnens utveckling och möta deras behov kan inte nog understrykas." (Arbetsplan för förskolan, del 1. Vår förskola, Socialstyrelsen, 1975.) Denna samstämmighet nås om personalen i förskola och grundskola lär känna varandras villkor och arbetssätt. Denna kännedom får de genom att besöka varandra och, där så är möjligt, arbeta tillsammans. De kan diskutera gemensamma organisatoriska och metodiska problem vid gemensam fortbildning.

Samarbete i kommunen Kommunen är huvudman för både förskola och grundskola. Samarbetet i kommunerna kan utformas på olika sätt beroende på lokala förhållanden. Kommunen har ett ansvar för att samarbetsformer skapas för dels återkommande vardaglig kontakt, dels mer planmässig samordning. Till det senare hör samordning av hälsovård, hemspråksträning och hemspråksundervisning, fortbildning och möjlighet att anlita specialiserad personal inom kommunen.

Samarbetsgrupper Kontakten mellan förskola och skola behöver hela tiden upprätthållas. De individuella kontakterna är avgörande men former för regelbunden kontakt måste också finnas. Samarbetsgrupper bör finnas i alla kommuner. Sammansättningen av grupperna bör anpassas efter de lokala förutsättningarna. Föräldrarepresentation från både förskola och skola är dock alltid angelägen.

Samlad skoldag

(Anvisningarna gäller i de fall där kommunen beslutat införa samlad skoldag. De gäller också för den icke timplanebundna verksamhet om minst 80 minuter i veckan för grundskolans högstadium, vilken är obligatorisk för eleverna. Jfr timplan 5, anm 8, s 17).

Samhället har ett övergripande ansvar för att barn och ungdomar får växa upp i en miljö som främjar utveckling. Detta förutsätter en väl fungerande samverkan mellan hem, skola, organisationer, föreningar och andra i samhället med ansvar och intresse för barnens och ungdomarnas utvecklingsmiljö.

Skolan är en viktig del av denna miljö. Under hela skoldagen måste därför skolan tillsammans med hemmen, föreningslivet och samhället i övrigt ta ansvar för omsorgen om barn och ungdomar. Allt arbete i skolan skall anknyta till och i görligaste mån återspegla olika delar av omvärlden, inbegripet den historiska bakgrunden.

Det är en gemensam uppgift för alla i skolan och med dem samverkande att utforma skoldagen så att den svarar mot skolans mål och riktlinjer. Det är väsentligt att stimulera eleverna att utveckla olika intressen och därvid tillägna sig kunskaper och färdigheter. På så sätt kan eleverna lära sig att välja, planera och leda olika aktiviteter och därvid använda de resurser som står till buds. Skolans uppgift är således att ge eleverna en aktiv roll vid uppläggningsen av den samlade skoldagen.

Eleverna skall få möjlighet att ta initiativ och ansvar samt att träna samarbete med andra människor. Därmed förbereder de sig för vuxenlivet och sin kommande uppgift att medverka i samhällets och arbetslivets utveckling.

Eleverna bör under skoldagen få kontakt med vad som sker i närsamhället såsom kommunens kultur- och fritidsutbud, kommunalpolitiska frågor samt arbetslivet. Företrädare för föreningsliv, fackliga organisationer och för andra verksamheter inom kommunen får därigenom tillfälle att medverka och organisera verksamhet under skoldagen. De lokala planeringsråden bör kunna utnyttjas i planeringsarbetet. Såväl i undervisningen som i övrigt kan grupper bildas av elever från skilda klasser, årskurser och stadier. Om särskola är integrerad med skolenheten, bör gemensamma aktiviteter anordnas för eleverna i de skilda skolformerna. Kontakter med ungdomar i olika åldrar och med vuxna, både med personalen och med andra, kan vidga samhörigheten och ge elever och personal stöd och stimulans i det dagliga arbetet.

Planering och utformning

Skolstyrelsen ansvarar för hur skoldagen utformas och genomförs. Det är en lokal uppgift att ge den icke timplanebundna delen av skoldagen ett innehåll som svarar mot mål och riktlinjer för skolan. Innehållet skall bygga på de förutsättningar och behov som finns i den enskilda kommunen, vid den enskilda skolan och i de olika arbetsenheterna inom skolan.

Alla som skall medverka i skolan bör informeras om skolans mål, innehåll, arbetssätt, organisation, resurser och beslutsformer.

Exempel på innehåll och arbetsätt för icke timplanebundna verksamheter under skoldagen

Föreningar, samfund och organisationer skall ges möjlighet att medverka i skolan inom ramen för en samlad skoldag. Föreningslivets arbetsätt och beslutsformer kan berika skolans verksamhet. Därvid kan också nya intressen och engagemang utvecklas hos eleverna.

Inom ramen för en samlad skoldag bör elever, lärare och annan personal få ökade kontakter med arbetslivet, dels genom att företrädare för arbetslivet och de fackliga organisationerna medverkar, och dels genom arbetsplatsbesök. Eleverna bör beredas möjlighet att i eller utanför skolan utföra arbetsuppgifter tagna från arbetslivet. Detta ger eleverna möjlighet att orientera sig i samhället och främjar deras intresse för studie- och yrkesval. Det är också väsentligt att fritidshemmen naturligt kopplas till den samlade skoldagen.

När eleverna medverkar i olika uppgifter måste uppgifternas art avvägas mot elevernas förutsättningar och mognad så att eleverna inte försätts i farliga eller på annat sätt olämpliga situationer. Det är också givet att överenskommelse måste träffas med berörda personalgrupper om hur eleverna skall medverka. Självklart skall skolan samverka med föräldrarna.

Det är viktigt att eleverna inom och utanför den timplanebundna verksamheten medverkar i arbetet för skolans miljö och för gemensamma intressen. Det kan ske på många olika sätt, t ex genom att elever hjälper till med de dagliga göromålen i skolan och med enklare reparationer. Eleverna bör genom kontakter med arbetslivet få klart för sig att dessa sysslor är av betydelse också utanför skolan och att de ofta fordrar yrkesutbildning. Elevmedverkan i lokalvård, biblioteks- och expeditjonsarbete samt måltider kan öka trivsel och ordning. Utformningen av skollunchen, både när det gäller lokaler och rutiner, bör vara en gemensam angelägenhet för alla som äter i skolan.

Att annat medel att utveckla en social ansvarskänsla och skapa sammanhållning i skolan är skollärdverksamhet. Denna kan utformas på många olika sätt. Äldre elever kan hjälpa yngre elever i undervisningen, i skolbiblioteket eller hjälpa nyinflyttade elever tillrätta. Att i skolans gemenskap föra in elever med annat hemspråk än svenska eller annan kulturbakgrund, samt elever med handikapp är också en angelägen uppgift. Klasser kan ta hand om nya klasser i skolan, t ex i samband med skolstart och stadieövergångar. Grupper av elever kan delta i planering och genomförande av friluftsdagar och lägerskolor för andra elever, osv.

Skolbiblioteket bör om möjligt vara tillgängligt under hela skoldagen. Där utvecklar eleverna sina intressen genom att läsa böcker, tidningar och tidskrifter, genom att besöka utställningar, delta i diskussioner, genom informationssökande m m. Grupparbeten och individuella studier med eventuell handledning och hjälp av kamrater eller personal kan äga rum i biblioteket. Studiecirkel kan anordnas.

Det är angeläget att elevernas nyfikenhet och intresse för skapande verksamhet tillgodoses och utvecklas. Eleverna bör därför även under den icke timplanebundna delen av skoldagen få tid för undersökningar och experiment, tekniskt arbete, foto och film, sång och musik (frivillig musikundervisning) samt dans och dramatisk verksamhet.

Barn och ungdomar har behov av rörelse och motion. Många är intresserade av lek, idrott och friluftsliv. Det är naturligt att sådana aktiviteter bedrivs även utanför den timplanebundna undervisningen.

Det är nödvändigt att eleverna får tid till arbete inom klassråd och elevråd både på undervisningstid och på annan tid under skoldagen.

Stödundervisning och hjälp med individuella uppgifter kan förekomma under den samlade skoldagen.

Tid bör anslås för gemensamma samlingar. Dessa kan innehålla information och diskussion, program med kulturella och sociala inslag, presentation av organisationer, föreningar och olika yrkesgrupper. De kan ordnas för en eller ett par arbetsenheter, för hela årskurser eller stadier och, där så är lämpligt och möjligt, för en hel skola.

Former bör utvecklas för kontakt mellan grupper och enskilda — mellan elever, klassföreståndare, fritidspersonal, elevvårdspersonal och övriga som arbetar i skolan. Genom förbättrade relationer dem emellan ökar deras förutsättningar att lösa konflikter.

Skoldagen bör också innehålla tid för avkoppling och vila. Alla har behov av att under fria former tala med varandra om upplevelser, händelser och tankar.

Hemspråksundervisning och stödundervisning i svenska

Elever med minoritetsspråk som hemspråk har enligt gällande bestämmelser rätt till särskilt stöd i skolan. Eleverna skall ges möjlighet att behålla och utveckla sitt hemspråk och ta tillvara sitt kulturarv samt att i framtiden fritt kunna välja det samhälle de vill leva i. Stödet syftar också till att eleverna skall kunna förvärva sådana kunskaper och färdigheter i svenska att de kan delta i skolarbetet och bli aktiva samhällsmedlemmar.

Elever som har svenska som hemspråk men som har intagits från utländska skolor har rätt till stödundervisning i svenska.

- Språkets betydelse** Den tidiga språkutvecklingen har stor betydelse för personlighetsutvecklingen. Får eleverna behålla och utveckla sitt hemspråk har de bättre möjlighet att också utveckla en aktiv tvåspråkighet som kan hjälpa dem att känna att de tillhör mer än en kultur. Det är viktigt att alla i skolan får sådana insikter att de kan stödja elevernas språkutveckling. Lika viktigt är att skolan värdesätter och visar uppskattning för elevernas kulturarv.
- Hemspråksundervisning** För att bidra till att förverkliga målen för invandrar- och minoritetspolitiken ger skolan hemspråksundervisning och stödundervisning i svenska. Hemspråksundervisningen består av undervisning i hemspråk som ämne och studiehandledning på hemspråk. Enligt gällande bestämmelser skall kommunen informera eleverna och deras föräldrar eller vårdnadshavare om rätten till hemspråksundervisning. Kommunen är skyldig att anordna sådan undervisning.
- Stödundervisning** Studiehandledning på hemspråk och stödundervisning i svenska skall bidra till att eleverna får sådana kunskaper och färdigheter att de kan fullfölja sin utbildning i skolan enligt gällande mål och riktlinjer. Val av lärostoff, stegring av svårighetsgrad i färdighetsträningen och val av arbetssätt måste anpassas till elevens kunskaper i såväl svenska som hemspråket. Kravet på individualisering blir ofta större än för andra elever.
- Undervisning i svenska som främmande språk** Läroplanens mål för undervisningen i svenska gäller alla elever. Även undervisning i svenska som främmande språk skall leda till att eleverna vågar, vill och kan använda svenska språket. Elever för vilka svenska är ett främmande språk skall i första hand ges möjlighet att tillägna sig sådana kunskaper och färdigheter i svenska att de på ett meningsfullt sätt kan delta i skolarbetet, får valfrihet vid ett framtida studie- och yrkesval och utvecklas till aktiva medborgare.

Ny miljö Att byta miljö och bosätta sig i ett annat land är en stor omställning för elever. Det gäller särskilt elever, som kommer från utomnordiska länder där man har en annan grundsyn på samhälle och utbildning. Även då hemspråkslärare tillsammans med skolans övriga personal hjälper elever tillrätta i den nya skolmiljön upplever dessa ofta svårigheter. Elevernas omställning kan underlättas om lärare och andra i skolan hjälper dem till goda kamrat- och vuxenkontakter.

Barnen växer av skilda skäl ofta snabbare än föräldrarna in i det svenska samhället, bl a genom att gå i förskola och skola. De behöver hjälp att förebygga och mildra de lojalitetskonflikter som därigenom kan uppstå. För eleverna är det särskilt betydelsefullt att få uppleva goda relationer mellan föräldrarna och andra vuxna. Föräldrarna bör också i sina kontakter med skolan få möjligheter att träffa andra föräldrar, utbyta erfarenheter och ge varandra stöd.

Lärare och annan skolpersonal bör i ökad utsträckning söka berika skolarbetet genom att ta vara på elevernas olika kulturbakgrunder, bl a genom elevernas, föräldrarnas och hemspråkslärarnas medverkan. Detta bidrar till förståelse och respekt för olika språk och kulturer.

Föräldrar och vårdnadshavare kan ställa sig frågande inför och ibland avvisande till svenska uppfostringsmönster och därmed också till den svenska skolan. De bör få uttrycka sina synpunkter och värderingar men de behöver också få information om skolans mål och arbete samt de värderingar som skolan bygger på. Skolan har ansvar för kontakt med hemmet. Språksvårigheter får inte utgöra hinder för sådana kontakter. Tolkhjälp bör vid behov anlitas.

Samlevnadsundervisning Skolöverstyrelsens lärarhandledning Samlevnadsundervisning, avsedd för grundskola, gymnasieskola, specialskola och särskola, innehåller ett kapitel om samlevnadsfrågor för etniska och språkliga minoriteter. Där beskrivs invandrarnas situation och de svårigheter som olikheterna i kulturmönster innebär.

Skolans allmänna stödåtgärder Skolans allmänna stödåtgärder står vid behov också till förfogande för elever med annat hemspråk än svenska. Se avsnitt Skolans särskilda stöd och hjälpinsatser (sid 30).

Samverkan förskola — grundskola Kontakt bör finnas mellan skola och förskola. För barn med annat hemspråk än svenska är detta speciellt angeläget, bl a för deras språkutveckling och för uppföljning av förskolans hemspråksträning. Se vidare avsnitt Förskola — grundskola (sid 18).

Planering – Resursanvändning – Utvärdering

Ansvarsfördelning Det är viktigt, att man på varje nivå söker finna ändamålsenliga former för planering och utvärdering. Inom den enskilda kommunen svarar skolstyrelsen mestadels för övergripande planering och den enskilda skolan för detaljplanering av det dagliga arbetet.

Skolstyrelsen har att sörja för en god arbetsmiljö inom skolorna och för att barn och ungdom i kommunen får en tillfredsställande utbildning. Detta förutsätter att skolstyrelsen från de olika skolorna samlar in information om förutsättningarna för och resultatet av arbetet. På grundval härav vidtas erforderliga åtgärder, exempelvis beträffande fördelning av resurser. Den planering som är nödvändig måste ske tillsammans med andra organ som har ansvar för barn och ungdom inom kommunen.

Skolstyrelsen har vidare att vidga och utveckla elevernas kontakter med arbetsliv och organisationer i kommunen. Genom dessa kontakter kan företrädare för arbets- och föreningsliv engageras att medverka i skolan. Eleverna skall också genom studiebesök, praktisk yrkeslivsorientering eller på annat sätt skaffa sig erfarenhet av arbets- och samhällslivet utanför skolan. De lokala planeringsråden för samverkan mellan skola och arbetsliv, SSA-råden, har här en viktig uppgift att fylla.

För att utveckla verksamheten på den enskilda skolan krävs konkreta underlag för beslut. Genom att personalen och eleverna fortlöpande planerar, granskar och bedömer sitt eget arbete skapas underlag för ställningstaganden i frågor som rör arbetssätt, arbetsmiljö, organisation och resursanvändning.

Uppgiften att planera den pedagogiska verksamheten, även elevvården, ankommer i första hand på personal och elever inom arbetsenheten. Eftersom det är fråga om åtgärder som direkt berör eleverna måste dessa delta i detta arbete.

Mål och metoder Den önskvärda utvecklingen i skolan anges i målen för verksamheten. Det är viktigt att de som arbetar i skolan tillsammans diskuterar såväl innebörden av dessa mål som sitt eget handlingsutrymme för att därigenom nå fram till en gemensam grundsyn i arbetet. En sådan gör det lättare att utifrån de lokala förutsättningarna bestämma inriktningen av verksamheten och hur man praktiskt skall lösa skolans uppgifter. För att kunna utnyttja erfarenheter för utveckling av det egna arbetet behöver man metoder för att beskriva verksamheten och dess resultat.

Planering

Skolorna i en kommun arbetar under olika förutsättningar. Det gäller såväl materiella som personella förhållanden och den sociala miljön. På samma sätt varierar förutsättningarna för verksamheten mellan skilda arbetsenheter

och klasser. För att alla elever skall få en utbildning som svarar mot deras behov och förutsättningar måste sådana skillnader beaktas vid planeringen. Detta bör ske genom en resursanvändning som utgår från behoven. Det gäller framför allt att alla elever tillägnar sig grundläggande kunskaper och färdigheter. Planeringen för invandrarelevers skolgång är därvid en viktig uppgift.

En viktig uppgift inom rektorsområdet är att utforma den organisatoriska basen för verksamheten. Hit hör indelningen av eleverna i arbetsenheter. Arbetsenheterna bör bildas av två eller flera klasser inom samma årskurs, inom samma stadium, eller om det är lämpligt från olika stadier. Att avsätta resurser för olika former av gruppindelning för att förstärka undervisningen hör också till planeringsarbetet. I detta sammanhang bör också ställning tas till behovet av särskilda undervisningsgrupper för elever med skolsvårigheter. Åtgärderna skall stå i överensstämmelse med principerna om allsidig social sammansättning av klasser och stadigvarande undervisningsgrupper. I samband med organisationsplaneringen bör beslut fattas om hur lokalbehovet skall tillgodoses samt hur lokalerna skall disponeras.

En annan uppgift som måste lösas är fördelningen av den behovsriktade förstärkningsresurs som skolstyrelsen ställt till förfogande och som främst bör komma de elever till godo som har svårigheter i skolan. Särskild hänsyn bör tas till de speciella resursbehov som handikappade elever har. En sådan avvägning är nödvändig för att skolarbetet för dessa elever skall bli meningsfullt. Resurser som är avsedda för elever med svårigheter får således inte användas för generella insatser. Vidare gäller det att fastställa hur arbetstiden skall disponeras och innehållet utformas inom de ramar som skolstyrelsen fastställt för den samlade skoldagen.

I skolans målinriktade arbete med barn och ungdom spelar föreningar och organisationer en viktig roll. Dessa bör beredas möjlighet att utifrån sina förutsättningar medverka under och efter skoldagen. Om denna medverkan är förlagd till lektionstid, skall den i sedvanlig ordning planeras in i undervisningen.

Den dagliga verksamheten planeras till största delen inom arbetsenheterna. Arbetsenhetens konferensen har övergripande uppgifter vid fördelningen av resurser och i samband med den pedagogiska planeringen, exempelvis vid samordningen av undervisningen i olika ämnen. Inom arbetsenheten måste också flertalet av skolans elevvårdande uppgifter lösas. Klassföreståndaren utreder enskilda elevvårdsfrågor med stöd av andra lärare och av företrädare för elevvårds- och fritidspersonal samt i samarbete med elev och föräldrar. Problem som inte kan lösas på detta sätt hänskjuts till elevvårdskonferensen.

Personal och elever planerar inom sina ramar fritt arbetet tillsammans. Denna deras frihet är en viktig förutsättning för att utveckla initiativförmåga och ansvarstagande hos både personal och elever samt för utvecklingen av kunskaper och färdigheter.

Resursanvändning

Det finns knappast någon metod genom vilken exakta jämförelser kan göras mellan skilda skolors resursbehov. Det blir alltid i sista hand en bedömningsfråga hur stor vikt som skall tillmätas olika faktorer. Redan att grovt rangordna skolornas behov och identifiera skolor som utgör ytterlighetsfall underlättar en behovsriktad resursanvändning.

Resurstilldelningen måste bygga på en inventering av behoven inom skolorna. Den måste samtidigt utformas så, att den ger handlingsfrihet. Detta kan åstadkommas genom att man temporärt behåller en reserv på central nivå inom kommunen. Ett annat sätt att skapa beredskap inför förändrade behov är att en del av resurserna endast binds för viss tid, varefter omdisponering kan göras.

Bedömningen av resursbehovet inom en skola baseras på uppgifter av två slag. Det ena omfattar upplysningar om ramarna för arbetet i skolan, exempelvis den sociala miljön, elevunderlagets sammansättning, bl a antalet handikappade elever, skolans lokaler och beläggningsgrad och personaltillgång. Det bör därvid erinras om att statsbidrag till stödundervisning av invandrar-elever och till hemspråksundervisning utgår i särskild ordning. Det andra utgörs av upplysningar om skolarbetets uppläggning och resultat samt om de slutsatser man dragit för den fortsatta verksamheten. En skola som jämfört med andra arbetar under ogynnsamma villkor behöver större resurstilldelning. Brister i elevernas studieresultat och utveckling i andra avseenden kan utgöra en varningssignal men avhjälpas inte alltid eller i första hand bäst med ökade resurser. I vissa fall är det möjligt och tillräckligt att förändra skolarbetet inom redan givna ramar.

Genom att samverka med andra organ i kommunen, i första hand sociala centralnämnden, fritidsnämnden och kulturnämnden, kan skolstyrelsen få viktiga uppgifter om den sociala miljön inom de olika rektorsområdena. Uppgifter om befolknings- och bebyggelsestruktur och om behovet av sociala insatser utgör bakgrundsmaterial som bör utnyttjas. Målet bör vara ett samlat program för barn- och ungdomsverksamheten inom kommunen, som läggs till grund för samarbete både på kommunnivå och ute i de skilda kommundelarna. En sådan gemensam planering har speciell betydelse när det gäller att utforma den samlade skoldagen, att organisera fritidsverksamheten och att planera åtgärder för elever med särskilda svårigheter.

Utvärdering

En förutsättning för förnyelse och utveckling av skolans verksamhet är en fortlöpande granskning och bedömning av arbetet, dvs en utvärdering. Genom denna samlar man erfarenheter som kan användas i fortsatt planering och vid prövning av olika handlingsalternativ. Enbart en bedömning av arbetsresultaten ger inte tillräckligt underlag för sådana ställningstaganden. Skolans uppgifter är så omfattande, att måluppfyllelsen inte kan bedömas enbart utifrån konkreta beskrivningar av kunskaper, färdigheter, vanor och attityder hos eleverna. Vid utvärdering måste man lika mycket granska skolans sätt att arbeta för de uppställda målen som uppnådda förändringar hos eleverna. Genom att observera själva arbetsprocessen får man erfarenheter som kan göra det lättare att nå överensstämmelse mellan mål och resultat. Utvärderingen i skolan står och faller med möjligheterna att nå en sådan kontakt mellan ledning, personal och elever, att de tillsammans kan diskutera det gemensamma arbetets uppläggning och resultat.

Granskningen av skolans verksamhet inom kommunen förutsätter samarbete och utbyte av information mellan de berörda. Den information skolstyrelsen behöver för sin övergripande planering och sina ställningstaganden i övrigt måste till stor del inhämtas från rektorsområdena. Vissa av dessa

uppgifter bör så långt möjligt vara jämförbara mellan olika rektorsområden och skolor i kommunen. Initiativ bör därför tas till samordning när sådan information skall insamlas. Detta kan exempelvis lösas så, att för skolorna gemensamma arbetsgrupper sammanställer eller utarbetar erforderliga hjälpmedel för utvärderingen. Andra uppgifter kan skolstyrelsen erhålla i samråd med personal som arbetar över rektorsområdesgränser eller på kommunnivå.

Den utvärdering som rektor svarar för måste bygga på uppgifter från arbetsenhetskonferenserna. Det gäller i synnerhet information om arbetsmiljön och den pedagogiska verksamheten samt om elevernas studieresultat och allmänna utveckling.

Inom arbetsenheterna sker huvuddelen av det arbete som utvärderingen i skolan innebär. Mest omfattande är därvid uppföljningen av det dagliga arbetet. Till detta kommer medverkan i den utvärdering som sker på initiativ av skolstyrelsen.

Utvärderingen på lokal nivå innebär inte krav på vidlyftiga undersökningar och bedömningar av forskningskaraktär. Vad det gäller är att man på alla nivåer genom iakttagelser och samtal mellan personal och elever bildar sig en uppfattning om hur verksamheten fungerar, att identifiera problem och föreslå åtgärder.

Skolans särskilda stöd och hjälpinsatser

Skolan skall sträva efter att skapa arbetsätt och studiegångar som utgår från den enskilde elevens förutsättningar och behov. Inriktningen på skolarbetet skall vara sådan att elever och lärare i samspel planerar och genomför undervisningen med hänsyn tagen till lokala förhållanden.

En del elever har särskilda behov av stimulans och stöd. Oftast finns det flera orsaker till att så är fallet. Orsakerna kan ligga utanför skolan och vara oberoende av dess krav. De kan höra samman med att skolan har svårt att tillgodose elevernas behov. Problemen kan också bero på att eleverna har skiftande förutsättningar och olika handikapp.

Skolans stöd till dessa elever skall ta hänsyn till varje elevs villkor, förutsättningar och svårigheter. I samverkan med föräldrarna och andra berörda skall skolan förbättra elevens totala situation. Skolan kan erbjuda stödjande och kompletterande undervisning för bättre inläring och färdighetsträning. Det centrala är ofta att stärka elevens självförtroende i olika avseenden. Man måste därför bygga på god kännedom om eleven och utgå från elevens starka sidor och det som eleven upplever vara positivt i sin miljö. Arbetet utförs till viss del med hjälp av individuellt anpassade metoder, tekniker och läromedel.

De särskilda stöd- och hjälpinsatsernas innehåll och utformning anpassas i varje enskilt fall till den enskilda eleven. Eleven skall få den hjälp han behöver och i den arbetsmiljö som är mest lämpad för honom. En elev med komplicerade svårigheter kräver särskild uppmärksamhet och skall i särskilt hög grad få del av de resurser skolan har till sitt förfogande. Det sker bäst i ett lagarbete där berörda lärare inom arbetsenheten och i förekommande fall lärare i särskild undervisningsgrupp samt personal med speciellt elevvårdande uppgifter deltar. Samråd måste ske med elev och föräldrar. I detta lagarbete ingår att man med en god kännedom om eleven i samråd med denne och hans föräldrar planerar, genomför och utvärderar insatserna. Denna kännedom om eleven bör framför allt bygga på den information om eleven både i och utom skolan som eleven själv och hans närmaste kan ge. Bedömningen av i hur hög grad svårigheter i skolan påverkar en elevs allsidiga utveckling måste sedan bli avgörande för arten och omfattningen av de åtgärder som vidtas.

För att kunna erbjuda en elev bästa möjliga stimulans och stöd bör personalen inom arbetsenheten fortlöpande följa elevens utveckling. Därigenom får man ett underlag för diskussion och beslut om lämpliga insatser. I underlaget bör finnas upplysningar om resultatet av de särskilda åtgärder som vidtagits. Där bör också ingå en bedömning av elevens kunskaper och färdigheter och relationer till kamrater och lärare samt annat som är viktigt vid planeringen av elevens fortsatta skolgång.

Även om allt skolarbete bör präglas av att hänsyn tas till elevernas skilda förutsättningar kan vissa problem kräva särskilda åtgärder, t ex specialundervisning.

Specialundervisning

Specialundervisning inom en klass eller arbetsenhet kan organiseras så, att speciallärare eller annan lärare som är utbildad i specialpedagogik övertar handledningen av en eller flera elever. Specialundervisningen kan äga rum i den vanliga undervisningsgruppen, i mindre grupp eller individuellt. Specialundervisningen kan behöva förläggas till särskilt utrustad lokal. Elever med svårigheter i skolan bör så långt möjligt arbeta i sina vanliga klasser. Vissa elever har emellertid sådana särskilda behov av stöd och hjälp att dessa kan tillgodoses endast genom att de undervisas helt eller delvis i särskild undervisningsgrupp. Eleven kan tillhöra sådan undervisningsgrupp under längre eller kortare tid.

Skolan har i vissa fall begränsade möjligheter att anpassa metodik och miljö så att eleven får tillfredsställande utbyte av sin skolgång. Det kan då bli nödvändigt att förändra såväl fysisk miljö som arbetssätt och arbetsform för eleven. Det kan ske genom att eleven under en tid får gå i skoldaghem eller skolveckohem. Där vistas eleven hela skoldagen eller skolveckan och får såväl undervisning som vård. Eleven tillhör då en form av särskild undervisningsgrupp, som kan vara lämplig när andra insatser i skolan visat sig otillräckliga.

För specialundervisning gäller samma tim- och kursplaner som för övrig undervisning på samma stadium. Urval av lärostoff, stegring av svårighetsgrad i färdighetsträningen och val av arbetssätt måste emellertid ske med särskild hänsyn till den individuella eleven. Kravet på individualiserad undervisning blir därmed ofta större än i den vanliga undervisningen. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt att grundläggande färdigheter i matematik och svenska utvecklas så tidigt som möjligt.

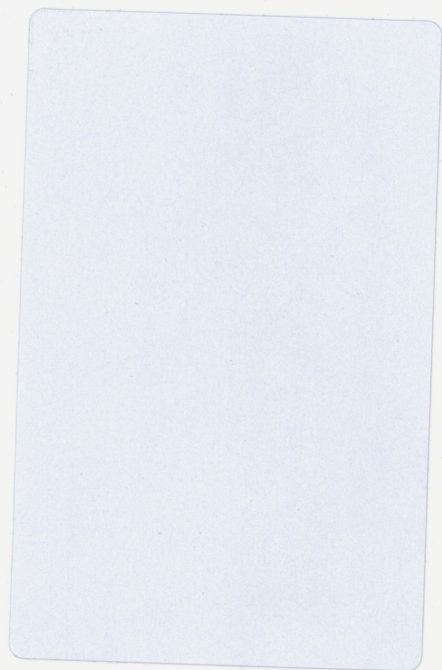
Särskolan och specialsolan

Elever kan ha psykisk utvecklingsstörning eller sådant fysiskt handikapp att grundskolan inte kan erbjuda de resurser som krävs. Särskolan erbjuder då för utvecklingsstörda och specialsolan för synskadade samt döva, hörsel- och talskadade en efter handikappet särskilt anpassad form av studier.

Beslut och ansvar för specialpedagogiska insatser

Arbetsenheten utgör bas för elevvårdsarbetet. Det är önskvärt att man genom lagarbete kan analysera och lösa de flesta problemen inom arbetsenheten.

När en elev i ett eller annat avseende har svårigheter i skolan måste elevens villkor och förutsättningar i stort både i och utom skolan bedömas och vara grund för åtgärder. I första hand bör information kunna erhållas vid samtal med eleven själv och hans närmaste. För att kunna erbjuda eleven bästa möjliga specialpedagogiska insatser bör man emellertid som regel inom arbetsenheten komplettera denna information med egna iakttagelser och diagnostiska undersökningar.

Läroplan för grundskolan

Lgr 69

Allmän del Tillägg och ändringar giltiga från 1 juli 1978

Allmän del (Lgr 69 I)

Supplement (Lgr 69 II)

Ekonomi
Fritt valt arbete
Främmande språk. Engelska
Främmande språk. Franska. Tyska
Gymnastik
Hemkunskap. Barnkunskap
Konst
Lägerskola
Maskinskrivning
Matematik
Musik
Orienteringsämnen. Lågstadiet
Mellanstadiet
Orienteringsämnen. Högstadiet
Planering
Planeringsexempel. Lågstadiet.
Mellanstadiet
Praktisk yrkesorientering
Resurstimmarnas användning
Sameskolor
Skolstarten
Slöjd

Specialskolan för syn-, hörsel- och
talskadade
Specialundervisning
Svenska
Teckning
Teknik
Trafikundervisningen i grundskolan
Undervisning av invandrabarn m fl - 2
(Andra reviderade upplagan)
Undervisning i klasstyp b och B
Undervisning om alkohol, narkotika
och tobak

Skolöverstyrelsens handledningar

Basfärdigheter i matematik
Basfärdigheter i svenska
Friluftsvksamheten i skolan
Handskrivning
Samlevnadsundervisning